

Preface

‘પ્રસ્તાવના’

**"HISTORY, DEVELOPMENT
AND
COMPARATIVE STUDY OF TECHNIQUE
AND
STYLE OF TABLA PLAYING"**

न नादेन बिना गीतं न नादेनन बिना स्वराः ।

न नादेन बिना नृतं तस्मानुनादात्मकं जगत् ।

नादरूपोः स्मृतो ब्रह्मा नादरूपो जनार्दनः ॥

(મતંગ મુની)

ઉપરોક્ત વિષયની પસંદગીના મૂળમાં વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં ઉપસ્થિત થતા કેટલાક પ્રશ્નોના ફળસ્વરૂપે ઉપરોક્ત વિષયની પસંદગી થઈ. વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં ઘણા પુસ્તકો તથા ગુરૂજનો સાથેની ચર્ચા તબલાના ઇતિહાસ તથા તેનો વિકાસ અને તેની વાદન શૈલી, પ્રાચીન અને વર્તમાન ગુરૂ શિષ્ય પરંપરા, વર્તમાન સંગીતમાં બનતા બનાવોના કારણે ઉપરોક્ત વિષયમાં સંશોધનની પ્રબળ ઈચ્છા થઈ. અને તેને ન્યાય આપવાનો પ્રયાસ અહીં કરવામાં આવ્યો છે.

ઉપરોક્ત વિષય અંતર્ગત મેં સંગીતના તમામ પાસા, દરેકની ઉપયોગિતા, વિદ્યાર્થી, સંગીતના ચાહકોને ધ્યાનમાં રાખીને આ સંશોધન કાર્યમાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

આ સંશોધન કાર્ય દરમિયાન જુદા-જુદા હેતુઓને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. આ સંશોધન કાર્યના કારણે પ્રથમતો ભારતમાં તબલા વાદ્યની ઉત્પત્તિની સંદર્ભ દંતકથાઓનો અંત આવે છે. અને તબલાએ ભારતનું જ ઉન્નત અવનદ્ધ વાદ્ય છે. તેવું સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરોક્ત

પ્રકરણના તમામ વિષયો આજના સંગીતના વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી છે.

આ સંશોધનનું માધ્યમ આપણા સંગીતના પ્રાચીન, મધ્યકાલીન તથા અર્વાચીન પુસ્તકો અને વર્તમાન પરિસ્થિતિની સાથે પ્રચલિત વિવિધ ક્ષેત્રોના પુસ્તકોનો સહારો લેવામાં આવ્યો છે. સાથે ભારતના માન્યતા પ્રાપ્ત વિદ્વાનોના સતત સંપર્ક સાથે તેઓ સાથેની ચર્ચાઓનો પણ આ સંશોધનમાં મહત્વનો ફાળો છે. આ ઉપરાંત આ સંશોધનમાં પ્રાચીન મંદિરો તથા શિલ્પોનો અભ્યાસ કરી પ્રાચીન મંદિરો, ગુફાઓ તથા વિવિધ સ્થળોએ ભ્રમણના પરીણામે મને ભારતના મંદિરો તથા શિલ્પોથી ભારતીય સંગીતના મહત્વના ઇતિહાસનું જ્ઞાન થયું. જેને અહીં સમાવવામાં આવ્યું છે.

મારા આ સંશોધનમાં મહત્વનું કેન્દ્રબિંદુ તબલા છે. આજ સુધી તબલા વાદનું દુર્ભાગ્ય હતું. તથા તેની ઉત્પત્તિનો સાચો ઇતિહાસ પ્રાપ્ત ન હતો. જે ઇતિહાસને સાચી દિશા આપીને આ સંશોધનમાં તબલાની ઉત્પત્તિના વિષયનો એક નવો અભિગમ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. સાથે તબલાની ઉત્પત્તિના વિષયની દંતકથાઓનો પણ અંત આવે છે.

આજે વર્તમાન સમયમાં તબલા એક મહત્વપૂર્ણ અવનદ્ધ વાદ્ય છે. જેનો ઉપયોગ નાની મહેફિલથી માંડીને મોટા સંગીત સંમેલન તથા આકાશવાણી, દૂર-દર્શન વગેરે સ્થાનો પર મહત્ત્વ સ્થાન ધરાવે છે. આજે તબલાને એક સ્થિરતા મળી છે. સાથે-સાથે તબલાના પ્રાયોગિક પ્રશ્નને અસ્થિરતાનો સામનો કરવો પડશે તેવું પણ આજે લાગી રહ્યું છે. તેના માટે આપણા પ્રાચીન વાદકોની પરંપરાનો અભ્યાસ જરૂરી છે. સાથે પ્રાચીન વાદકોની બંદિશોને પણ ફરીથી આપણે અપનાવીને લુપ્ત થતી પ્રાચીન પરંપરાને બચાવી જોઈએ. જે અભિગમ પણ આ સંશોધનમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. અને જો આપણે આપણી પ્રાચીન પરંપરાને નહિં અપનાવીએ તો તબલાના ભવિષ્યનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

આ સંશોધન કાર્યમાં જે ગુરુજનો, મિત્રો, સંબંધીઓ અને સંસ્થાઓનો જે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મને સહકાર તથા આર્શીવાદ મળ્યા છે. તેવા પરમ વંદનીય વ્યક્તિઓનો આ સાથે અહીં ઋણ સ્વિકાર કરું છું.

પરમ પૂજ્ય ગુરુશ્રી સુધીર કુમાર સક્સેના સાહેબ (વડોદરા)

પરમ વંદનીય માતાજી શ્રીમતી પ્રજાબેન સક્સેના (વડોદરા)

પરમ પૂજ્ય માર્ગદર્શક (ગાઈડ) પ્રો.શ્રી વસંત સી.રાનડે સાહેબ (વડોદરા)

પરમ પૂજ્ય પંડિત કે.કી.એસ. જીજ્ઞા સાહેબ(મુંબઈ)

પરમ પૂજ્ય ગુરૂવર્ય 'મૌ' ડો. આબાન ઈ. મીસ્ત્રી(મુંબઈ)

પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી અમૃતલાલ બી. ભાવસાર

પરમ વંદનીય 'મૌ' શ્રીમતી સુશીલાબેન એ. ભાવસાર

પરમ પૂજ્ય ગુરૂશ્રી જયંતભાઈ જાની સાહેબ (મોડાસા)

પંડિત. સુંદરલાલજી ગંગાણી (વડોદરા)

પંડિત કિશન માહારાજ(વારાણસી)

પંડિત કાલુરામજી ભંવરીયા (વડોદરા)

પ્રો. આર.સી. મહેતા સાહેબ(વડોદરા)

પ્રો. ધ્વારકાનાથ ભોંસલે સાહેબ(વડોદરા)

પૂજ્ય નારાયણજી ભંવરીયા (વડોદરા)

પંડિત જયચંદજી શર્મા (બીકાનેર)

પંડિત હરિકાંતભાઈ સેવક(રાજકોટ)

પૂજ્ય અસફાકભાઈ કાદરી(બીકાનેર)

વડોદરાની એમ.એસ. યુનિવર્સિટીની પરફોર્મિંગ આર્ટસ ના પ્રાધ્યાપક શ્રીઓ

શ્રી મધુકર ગુરવ

શ્રી પુશ્કરરાજજી શ્રીધર

શ્રી હરિશભાઈ ગંગાણી

શ્રી બાલકૃષ્ણ મહંત

શ્રી મહેશભાઈ શાહ

શ્રી રાજેશભાઈ કેળકર

શ્રી વિભાસભાઈ રાનડે

રાજકોટની શ્રી અર્જુનલાલ હિરાણી કોલેજ ઓફ જર્નાલીઝમ એન્ડ પર્ફોર્મિંગ આર્ટસના

પ્રાધ્યાપકશ્રીઓ

શ્રી ચન્દ્રકાંતભાઈ હિરાણી

શ્રી કાન્તિભાઈ ઠેસિયા

શ્રી જય સેવક

શ્રી લક્ષ્મીકાંત ભાઈ દોશી(રાજકોટ)

પંડિત નિતાઈ ચક્રવર્તી (રાજકોટ)

શ્રી કલ્પકભાઈ મણિયાર(રાજકોટ)

શ્રી નિલેશભાઈ પંડ્યા(રાજકોટ)

શ્રી બિરેન મિશ્રા(રાજકોટ)

શ્રી અભય અંજારીયા (રાજકોટ)

શ્રી જીતેનભાઈ ઝવેરી(મુંબઈ)

શ્રી સપલભાઈ જીજ્ઞા(મુંબઈ)

શ્રીમતી રૂપાબેન શેઠના(મુંબઈ)

શ્રી વિનુભાઈ પટેલ સાહેબ(પ્રિન્સીપાલ સર્વોદય હાઈસ્કૂલ -મોડાસા)

સ્વ.શ્રી બાલમુકુન્દ પંડ્યા(મોડાસા)

શ્રી મનોજભાઈ ઉપાધ્યાય (મોડાસા)

શ્રી પ્રદિપભાઈ ખંભોળજા (મોડાસા)

શ્રી એસ.એમ.ખાંટ સાહેબ(મોડાસા)

શ્રી શાંતિલાલ ભાવસાર (ઈડર)

શ્રી ઉપેન્દ્ર ભાવસાર (ઈડર)

શ્રી મુરારીભાઈ શર્મા(બીકાનેર)

શ્રી અશોકભાઈ શર્મા(બીકાનેર)

શ્રી જયરામ પોદદાર(દિલ્હી)

શ્રી પુરન માહારાજ(અમદાવાદ)

પંડિત શ્યામ પ્રસાદ મીશ્રા (બિહાર)

શ્રી પવાર બંધુ - દુપદ ગાયક

ડો. અરૂણ કુમાર સેન (મુંબઈ)

ડો. અનિતા સેન (મુંબઈ)

આ સિવાય મારા સંશોધન કાર્યમાં જેઓએ મુફ રીડીંગ તથા મારા કાર્યમાં વ્યવસ્થા પ્રદાન કરી છે. તેવા

શ્રી વિનોદ ભાઈ પુરાણી - પુરાણ વસ્તુ વિદ્ ઉત્તર ગુજરાત (મોડાસા)

શ્રી ડાહ્યા ભાઈ આર. પાઠક સાહેબ (સંસ્કૃત મુફ રીડીંગ - મોડાસા)

શ્રી ભોગીભાઈ પટેલ સાહેબ (અંગ્રેજી મુફ રીડીંગ - મોડાસા)

શ્રી શામળદાસ પટેલ સાહેબ (ગુજરાતી મુફ રીડીંગ - મોડાસા)

શ્રી એસ. એન. વણકર સાહેબ (હિન્દી મુફ રીડીંગ - મોડાસા)

કુ. ભાવના શીગાળા (ગુજરાતી મુફ રીડીંગ - રાજકોટ)

શ્રી અરવિંદભાઈ કંસારા (તબલાના શિલ્પની ફોટોગ્રાફી -મોડાસા)

શ્રી હરિશભાઈ કંસારા (તબલાના શિલ્પની ફોટોગ્રાફી -મોડાસા)

શ્રી પ્રશાંતભાઈ ચંચલ (પાન કોમ્પ્યુનિકેસન્સ -ફોટો સ્કેન-રાજકોટ)

શ્રી અબ્બાસભાઈ સદીકોટ (ક્રેસ્ટ કોમ્પ્યુટર્સ -થીસીસ ટાઈપીંગ- રાજકોટ)

જે સંસ્થાઓએ મને મારા કાર્ય માટે સહકાર આપ્યો છે. તેવી...

● પરફોમિંગ આર્ટસ કોલેજ

એમ.એસ. યુનિવર્સિટી. વડોદરા

● શ્રી અર્જુનલાલ હિરાણી જર્નાલીઝમ એન્ડ પરફોમિંગસ આર્ટસ રાજકોટ.

ડો. ધીરુભાઈ ધામેલીયા સાહેબ -ચેરમેનશ્રી

શ્રીમતી ભારતી બેન હિરાણી -મેનેજિંગ ટ્રસ્ટીશ્રી

- શ્રીલાલભાઈ દલપતભાઈ પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર -અમદાવાદ
શ્રી ઉજમસિંહ કાપડીયા
- શેઠશ્રી આનંદજી મંગળજીની પેઢી -ઈડર
શ્રી રસીકભાઈ સાકળચંદ દોશી -ટ્રસ્ટીશ્રી
- સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી લાઈબ્રેરી -રાજકોટ
- શ્રી સુર મિલન -રાજકોટ
- શારદાબેન ચીમનલાલ એજ્યુકેશન રીસર્ચ સેન્ટર -અમદાવાદ
શ્રી જીતેન્દ્રભાઈ શાહ -ચેરમેન શ્રી
- શ્રી સર્વોદય હાઈસ્કૂલ - મોડાસા
- શ્રી આર્ટસ કોલેજ -મોડાસા
- શ્રી વિરભાઈ મહિલા કોલેજ - રાજકોટ
શ્રીમતી હસુમતીબેન સેદાણી - પ્રાધ્યાપક શ્રી
- લેંગ લાઈબ્રેરી -રાજકોટ
- યુગ નિર્માણ યોજના -મથુરા
પંડિત રામશર્મા આચાર્ય - સ્થાપકશ્રી
- સંગીત કાર્યાલય - હાથરસ
- સંગીત કલા વિહાર કાર્યાલય -મિરજ

આ સિવાય આ સંશોધનના કાર્ય માટે જે ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો છે. તે

ગ્રંથોના તમામ લેખકશ્રીઓનો આભાર માનું છું

તારીખ : ૧-૩-૧૯૯૮

સ્થળ : મોડાસા

ગૌરાંગ એ. ભાવસાર